

INCUNABULUMOK DIGITÁLIS BEÍRÁSÁNAK SZABÁLYAI

A másolt kiadás

Pelbartus de Themeswar: Sermones Pomerii de sanctis I-II., Augsburg, 1502.
RMK III. 104. (OSzK: FM2/27), cf. MKSz 1960. 430.

Az ettől való eltéréseink egyértelmű íráshibák javításai; lábjegyzetben csak a szócsereből adódott hibák javítását regisztráljuk (pl. PA 001.B), ill. ha a helyes olvasat megállapításához másik kiadást használunk. (Pl.: Univ. Inc. 758: Hagenau 1500; RMK III. 21, RMK III. 25/c (Augsburg).)

A beszédek digitális formája

1.

Minden *sermo* külön file-ba kerül, melynek elnevezése: a kötet nevét rövidítő két nagybetű; space; a beszéd száma arab számokkal, két- vagy háromjegyűvé kiegészítve az elején nullákkal, attól függően, hogy a kötet beszédeinek száma eléri-e a 100-at; a szám után pont, pl.: PA 072. Előfordulnak Pelbárt köteteiben számozatlan szövegek, legendák. Ezeket is külön file-ba tesszük, a megelőző sermo jelét használva file-névként, pont nélkül, kis „a” (aztán „b” stb.) betűvel, pl.: PA 072a (ezekben a szövegekben nemigen szerepel a tabulában kiemelt tárgyszó, s általában nincsenek is nagybetűkkel tagolva; ha mégis jónak látszik valamit szerepeltetni a tabulában, használjuk az egész szövegre vonatkozó jelölést a locus-oszlopban!).

2.

Az élőfej megegyezik a file nevével, kiegészítve a beszéd – esetleg rövidített – címével, amely az Index sermonum huius voluminis c. táblázatban szerepel: mindezt a lábjegyzet betűméretével írjuk (10-es). Pl.: PH 001. De sancto Andrea I.

Az élőláb közepén az oldalszámot tartalmazza.

3.

Szimpla sorközzel, 12 pontos betűvel, Times New Roman betűtípussal írunk, balra zártan.

4.

A szerző neve, a kötet címe, a kötetben belüli sermo-szám (sokszor csak az ősnymtatvány fejlécében szerepel!) alkotja az első bekezdést; ezt szögletes zárójelbe tesszük, s utána üres sor következik. A szövegegységünk elején szereplő címet lemásoljuk, ez után is üres sor következik; mindezt félkövér betűvel szedjük. Pl.:

**[Pelbartus de Themeswar, Pomerium de sanctis, Pars hiemalis
Sermo I.]**

De sancto Andrea apostolo

5.

A bevezető idézet, a *thema* dőlt betűs. A bibliai hivatkozás félkövér és aláhúzott, a benne szereplő rövidítést nem egységesítjük és nem is oldjuk fel. Pl.:

Erat Andreas, frater Simonis Petri, unus ex duobus, qui audierant a Iohanne et secuti fuerant Iesum. Ioh. I. c.

6.

A felosztások pontjait, a *distinctió*kat pontokkal indítjuk, a sorok végén nincs írásjel, kivéve, ha a *distinctio* egy vagy több mondat, bibliai idézet, stb. A fő *dilatatió*t a tükör szélén kezdjük, a kisebbeket beljebb kezdéssel. Nincs üres sor körülöttük. A *distinctió*k címeit félkövérrel szedjük, pl.: **Circa primum principale de sanctitate eius** est dicendum ...

A szövegtagolást jelző sorszámneveket (primo, secundo etc.), ha hosszabb egységeket választanak el, új bekezdésbe írjuk, ha rövidebbeket, félkövérrel szedjük.

7.

A szöveget tagoló *maiusculák*at normál zárójelben írjuk, normál betűvel, mindig az előző egység végén (elkerülendő a gép automatikus bekezdés-jelölését). Utána mindig új bekezdést csinálunk (a digitális keresés megkönnyítése kedvéért). A thema után üres sor következik, s nem kezdjük beljebb az új bekezdést, miként üres sor után soha.

8.

A szómagyarázatokban a magyarázatot ' jelek közé tesszük, pl.: Bethlehem 'domus panis'.

9.

Pelbárt saját műveire való hivatkozásaihoz rövidesen hiperhivatkozásokat kapcsolhatunk, ezért ezeket * jelek közé tesszük; a capitulumra vonatkozó nagybetűket ilyenkor idézőjelbe tesszük, pl.: Vide in *sermone secundo de virginibus „G”*.

10.

A hivatkozott szerzőket, műveket, bibliai locusokat félkövér betűtípussal és aláhúzással, a bibliai idézeteket, illetve a szó szerinti citátumokat dőlt betűvel jelöljük. Az idézetekre vonatkozó további szabályokat ld. a 21-22. pontban.

11.

A bibliai *locus*okat a stuttgarteri Vulgata-editio (<http://vulsearch.sourceforge.net/gettext.html>) rövidítései szerint a lábjegyzetben tüntetjük fel: a bibliai könyv rövidítése után szóköz, majd a fejezetszám, vessző és a versszám következik (más központosági jelet nem használunk). Pl.: Ioh 1,1 A lábjegyzet számát az idézett szöveget záró írásjel után; sokszor tehát „etc.” után illesztjük be. (Ügyeljünk arra, hogy a lábjegyzetre utaló szám ne legyen se kurzív, se aláhúzott, se félkövér.)

12.

A főszövegben a bibliai nevek írásmódjánál egységesen a stuttgarteri Vulgata-editiót követjük, a Pelbárt által használt szóalakot pedig a lábjegyzetben tüntetjük fel az alábbi módon:
Editio: *Szóalak*.

Központosítás, helyesírás

13.

A klasszikus latin helyesírást használjuk. Finály Henrik szótárát követjük (minthogy magunk is, de főként reménybeli fölhasználóink ehhez férünk hozzá legkönnyebben).

Az átírásnál a következőkre ügyeljünk:

- Nálunk nincs „j” betű, úgyhogy pl. *subjicio* helyett *subicio*-t írunk.
- A Finályban nem szereplő szavakat megpróbáljuk középlatin szótárakban megkeresni; a föl nem talált szavak után zárójelben kérdőjelet írunk. Röviden: csak igazoltan létező szavakat írunk le minden további nélkül, s ha olvasati bizonytalansággal találkozunk, javasolt megoldásunk után szintén zárójeles kérdőjelet teszünk.

- Írjuk így: *acedia, ad invicem, adquirere, Apocalypsin, colobium, diffinitio, elemosyna, etiamsi, evangelizare, ex quo, fidedignus, Genesin, gratiarumactio, Hebraicus, Hexaameron, nuncius, parvipendere, Pharao, quattuor, quoad, quomodo, rettuli, saeculum, scaenum, seipsum, summopere, teipsum, terraemotus, umquam, utpote!*

14.

A klasszikus latin nyelvtan szabályainak ellentmondó alakokkal is találkozhatunk, ezeket ne javítsuk!

Pl.: „In Veteri Testamento” – a *vetus* –i tövű itt, mint még pl. a középfokú ablativusok: in superiori loco etc.

15.

A számok jelölésében a Pelbárt által használt írásmódot követjük, a minusculás római számokat azonban maiusculákkal írjuk és egyszerűsítjük, pl.: *iiii* = IV.

16.

Minusculával írjuk: *beatus, sanctus. Kivételek: Spiritus Sanctus, Sancta Trinitas, Sacra Scriptura, Beata Virgo Maria, Hugo de Sancto Victore etc. Maiusculával* írjuk az *Ecclesia* szót, ha az Anyaszentegyházat jelenti (s nem templomot pl.), és a *Scriptura* kifejezést, ha a Bibliáról van szó. Szintén nagybetűvel még: *Christianus, Decalogus, Dominica, Quadragesima(le), Infernus, Sathan, Antichristus, Purgatorium, Paradisus, Pater, Filius; de: caelum, diabolus, daemon* kicsivel. A 'glossa' szót csak akkor írjuk maiusculával, ha a *Glossa ordinariára* vonatkozik.

17.

A központosási jeleket a magyar helyesírás szabályai szerint használjuk.

- Szó szerinti idézetet kettőspont vezet be. Az idézetet gyakran kísérő *inquit* formulát, amennyiben az az idézett szövegen belül, közbevetésként szerepel, gondolatjelekkel választjuk el az idézettől. Pl.: „*Beata – inquit – Barbara me in omnibus angustiis meis custodivit, et in eiectione altae turris sanctissimis manibus suis me sustentavit. Mori non possum, nisi confessus et sacra communione munitus et inunctus.*”
- A (*coniunctivos*) függő kérdések vesszővel, kisbetűvel kezdődnek, a főmondati (*indicativos*) kérdések előtt kettőspont van, nagybetűvel kezdődnek és kérdőjellel végződnek.
- A legendákban található párbeszédese részeket idézőjelek közé tesszük: az új megszólaló szavai újabb idézőjelek közé kerülnek. Mivel sokszor maga Pelbárt is, de az idézőjelek is egyértelműen jelölik a váltást, gondolatjeleket nem használunk. Pl.: *Cui ille: „Si tibi dantur indiciae, vis poenitere?” Ad quem Matthias respondit: „Absit, ut a veritate, quam semel inveni, per apostasiam disgreddiar.”*
- Az ősnymtatvány kettőspontjai többnyire vesszők; ne vigyük túlzásba a mondatokra bontást; inkább használjunk pontosvesszőt is. Nem kell túl sok vessző ilyen kifejezésekben: ..., *eo quod*; *O anima mea*, ...; *Primo qua ...* Az „*id est*”-formula után nem kell kettőspont.

A leggyakoribb rövidítések

18.

Mind a teológia, mind a jogi hivatkozásokban egységesen a következőképpen rövidítjük a szövegegységekre vonatkozó szavakat:

distinctio = dist.
capitulum (etc.) = c.
articulus = ar.

quaestio = q.
Psalterium, Psalmus = Ps.
titulus = tit.

A rövidítések közé nem teszünk vesszőt.

19.

Feloldandó rövidítések a hivatkozásokban (értelemszerűen ragozott formában, amennyiben a mondat ezt kívánja meg) pl.:

ser. = sermo
(h)omel. = homilia
lec. = lectio
par. = pars

li. = liber
q. d. = quasi diceret

20. A legalapvetőbb feloldások:

ergo **ē**
et **ē**
per/par/por **p**
prae **p̄**
pro **p**
q2 = quia (**quare** csak kérdő névmás lehet, ezt a nyomdászok általában kiírják) **q2**
qui **q̄**
quae **q̄**
quod **q̄**
quo **q̄**
-que **q̄**
quam **q̄**
quoniam **qm̄**
sed **ſ**
scilicet **ſc̄**
secundum **fm̄**
tamen **t̄m̄**
tamquam **t̄m̄q̄**
tantum **t̄m̄**
videlicet **vid̄**

Idézetek

21.

A bibliai idézeteket visszakeressük, az idézetben szereplő rövidítéseket feloldjuk a Vulgata Clementinában (<http://vulsearch.sourceforge.net/gettext.html>) megtalált szöveghelynek megfelelően, minden megjegyzés nélkül: a bibliai könyv rövidítése után szóköz, majd a fejezetszám, vessző és a versszám következik (más központosági jelet nem használunk). Pl.: Ioh 1,1 Ha Pelbárt idézete jelentősen eltér a megtalált locus szövegétől, ezt a lapalji hivatkozás előtt „Cf.” betűkkel jelöljük. Ha Pelbárt locus-száma (vagy akár a könyv is) eltér a

megtalált szöveghely locusatól, ezt a lábjegyzetben az eltérő szám vastag betűs szedésével jelöljük.

22.

A nem-bibliai hivatkozások neveinek és címeinek rövidítéseit lehetőleg feloldjuk, a műcímeket – ha megbizonyosodtunk annak címként való használatáról – maiusculával kezdjük, a szerzők neveit a mondatba illesztéshez képest ragozzuk. A szerzők neveit (a Philosophus-t, az Apostolus-t, a Magister-t, a Discipulus-t is) minden esetben félkövérrel szedjük és aláhúzzuk.

A **legenda**, **legitur**, **exemplum**, **Ecclesia canit**, **versus**, **doctores communiter** kifejezések is többnyire hivatkozások, eszerint jelöljük őket. A név nélkül szereplő „ubi supra”, „ibidem”, „idem” megjelöléseket csak akkor emeljük ki, ha ez a locusmegadás új elemet is tartalmaz, pl.: **Bonaventura ubi supra dist. I. q. I.**

A versidézeteiket külön sorokba tördeljük; a versidézeteknek már az első sora önálló sorban szerepeljen, előtte álljon a visszakereshetőség megkönnyítése érdekében: <versus>.

23.

A (kánon)jogi hivatkozásokban megtartjuk a középkori gyakorlatot, csak egyes szavak rövidítésének mértékét egységesítjük, miként a teológiai irodalomra vonatkozó hivatkozásokban is.

A szövegekben leggyakrabban használt törvénykönyvek:

Corpus Iuris Canonici

1. Decretum Gratiani/GRATIANUS, *Concordantia discordantium canonum*, PL 187.

I. A mű első része (*Pars prima*) 101 *distinctió*ra tagolódik, ezek további fejezetekre (*capitula*, később *canones*) oszlanak.

- az első 30 *distinctio* elméleti alapvetést nyújt, a jog fogalmát és forrásait tárgyalja.
- 31.-től a 101.-ig terjedő *distinctió*k az egyházi-személyi jog anyagát foglalják magukban: az egyházi személyekre és hivatalnokokra vonatkozó rendelkezéseket tartalmazzák.

II. A második rész (*Pars secunda*) 36 jogeset (*causae*), illetve az őket felépítő *quaestiók* kapcsán tárgyalja

- az egyházi tisztségekkel és javakkal (1-14.),
- a szerzetességgel (15-20.),
- az eretnekekről és a háború jogáról (23-24.) és
- a házassággal (27-36. *causa*) összefüggő jogi kérdéseket.

III. A harmadik rész (*Pars tertia - De consecratione*) öt *distinctió*ra osztva a házasságon kívül a többi szentséget tárgyalja.

Egy hivatkozásban az alábbi szerkezeti egységek rövidítései szerepelhetnek:

A mű első részében: *pars*, *distinctio*, *capitulum* vagy *canon*, *incipit*.

Pl.: **dist. X. „Quis nesciat” Innocentius** dicit: ...

(a *distinctio* rövidítése és száma, az *incipit* és az idézett szöveg szerzője)

Ha szerepel, az *incipit* szavát vagy szavait (hiszen a szövegbe nem illeszkednek) idézőjelbe tesszük és maiusculával kezdjük.

A mű második részében: *pars*, *causa* (vagy kezdő pusztaszám, vagy c.-vel rövidítve), *quaestio*, *incipit*.

Pl.: **XVI. q. I. „Sunt quaedam”**

(a kezdő pusztaszám a *causát* jelöli; a q. a *quaestiót* rövidíti, a *quaestio* száma, *incipit*)
[Külön figyelmet érdemel a *secunda pars*, 33. *causa*, 3. *quaestio* mint önálló tractatus *De poenitentia* címmel, amely kivételesen *distinctiókat* is tartalmaz

Pl.: **de poenitentia dist. III. „Sane” et c. „Irrisor”**

(A „c.” helyett § is szerepelhet; a „de pe.” rövidítést tehát oldjuk föl.)]

A mű harmadik részében: *pars, distinctio, capitulum* vagy *canon, incipit*.

Pl.: **de consecratione dist. IV. „Prima igitur”**

(a *pars* címe, *distinctio* rövidítése és száma, *incipit*)

vagy: **de consecratione dist. III. c. ultimo**

(*pars* címe, *distinctio* rövidítése és száma, *capitulum* rövidítése és száma)

Ha az *incipit* szavai megegyeznek a Pelbárt által idézett mondat első szavaival, nem írja le őket kétszer, locusjelölésként, majd idézetként is; ezért célszerű a locust jelölő *incipit*et szögletes zárójelben előrebocsátani.

Pl.: **Ambrosius de consecratione dist. II. c. [„Omnia quaecumque”]**: *Omnia – inquit – quaecumque ...*

2. Decretalium Gregorii papae IX. compilationis libri V

Decretales IX. Gregorii = Liber extra, a hivatkozásokban egyszerűen „extra”-ként szerepel; ezért nem kell pont az „extra” szó után, noha szokták ezeket *extravagantes*nek is nevezni. Az extra szó után következő rész a titulus címe (= *rubricae titulorum*) vagy annak rövidítése, a titulus után pedig a capitulum rövidítése, majd száma vagy címe következik.

Pl.: **extra de haereticis c. I.**

vagy **extra de summa Trinitate et fide catholica c. „Damnamus”**

3. Clementinae epistolae decretales

A Corpus Iuris Canonici c. gyűjtemény második része tartalmazza. A hivatkozásokban a gyűjteményre való utalás után a titulus címe, majd a capitulum rövidítése és címe vagy száma szerepel.

Pl.: **Clementina de reliquiis et veneratione sanctorum c. „Si Dominum”**

Corpus Iuris Civilis

4. Codex Iustiniani

Császári rendeletek, a rá való hivatkozást a C. vezeti be; részei: 12 liber, 766 titulus, kb 4650 lex (=constitutio)

Pl.: **C. de episcopali audientia L. „Nemo”**

(a kódexre való utalás, a titulus címe, a lex rövidítése???, *incipit*)

5. Digesta=Pandectae (ff.)

jogtudósok összehasonlító exegézise; szerkezeti egységei: könyvek, titulusok, lexek vagy fragmentumok (9142)

Pl.: **ff. de origine iuris l. II. § „Exactis” li. I.**

(a könyvre való utalás, titulus címe, lex rövidítése és száma, a paragrafus *incipitje*, a liber rövidítése és száma)

6. Liber Authenticorum = „authenticae constitutiones”=Novella

Tulajdonképpen három, a Codextól elkülönülő, új császári rendeleteket tartalmazó gyűjtemény
Pl.: **in Authenticis § „Sedebunt”**